

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriön lausuntopyyntö 17.11.2021 arviomuistiosta avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta (OM 2021:29)

1. Johdanto

Oikeusministeriö on pyytänyt Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudelta (jäljempänä LUKO) lausuntoa arviomuistiosta avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta.

LUKO keskittyy arviomuistiossa käsiteltyjen lainsäädäntövaihtoehtojen soveltuvuuden arviointiin käytännön lainkäytön näkökulmasta.

2. Arviomuistion kohde ja lopputulos

Arviomuistossa on arvioitu viittä eri vaihtoehtoa sille, miten avioliittoon pakottamisen rangaistavuus tulisi toteuttaa: (1) Voimassa olevat rikoslain säännökset ovat riittävän kattavat, (2) rikoslain ihmiskauppaa koskevaan säännökseen (RL 25:3) lisätään teon tarkoituksiksi avioliittoon pakottaminen, (3) avioliittoon pakottaminen säädetään erikseen rangaistavaksi rikoslain pakottamista koskevassa säännöksessä (RL 25:8) erillisessä momentissaan, (4) avioliittoon pakottaminen – osana pakottamisen voimassa olevaa pakottamisen säännöstä – säädetään yleisen syytteen alaiseksi rikokseksi (RL 25:9) sekä (5) avioliittoon pakottamisesta säädetään uudessa, omassa ja erillisessä rikoslain rangaistussäännöksessä.

Arviomuistiossa esitetään, että avioliittoon pakottaminen sisältyisi jo nykyisellään ihmiskauppa- ja pakottamisrikosten tunnusmerkistöihin. Arviomuistiossa päädytään kannattamaan edellä mainittua vaihtoehtoa 2 eli rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin ihmiskaupparikoksen säännöksen täsmentämistä lisäämällä voimassa olevaan lakiin teon tarkoituksiksi avioliittoon pakottamisen. Nykyisellään kyseinen ihmiskauppasäännös sisältää teon tarkoituksina 1) paritus- tai muun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi saattamisen, 2) pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisen sekä 3) elimien tai kudoksien poistamisen. Arviomuistiossa katsotaan, että ulkomaille houkuttelu avioliittoon pakottamisen tarkoituksessa tulisi mainitulla muutoksella myös riittävästi rangaistavuuden piiriin ilman nimenomaista mainintaan.

Arviomuistiossa siis lähdetään siitä, ettei ehdotetusti toteutetussa lainmuutoksessa olisi kysymys rangaistavuuden alan laajentamisesta vaan pikemminkin sen täsmentämisestä ja fokuksen kiinnittämisestä yhteen erityiseen tekotyyppiin.

3. Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuden huomiot

LUKO pitää yleisesti ottaen tervetulleena sitä, että pakkoavioliittojen kriminalisointi toteutetaan mainitsemalla nimenomaisesti avioliittoon pakottaminen. Mitä tulee pakkoavioliittojen kriminalisointiin ehdotetusti ihmiskaupparikoksena, LUKO toteaa seuraavaa:

Oikeuskirjallisuudessa ja julkisessa keskustelussa on niin ennen kuin rikoslain ihmiskauppasäännösten säätämisen jälkeenkin kritisoitu sitä, etteivät esitutkintaviranomaiset, syyttäjät ja tuomioistuimet tunnista muita kuin stereotyyppiset ja irvokkaimmat ihmiskauppatilanteet ja niissä olevat uhrin. Pakkoavioliittojen eksplisiittinen maininta laissa on omiaan ainakin jossain määrin selkeyttämään ihmiskauppaa rikostyyppinä. Tästä huolimatta pakkoavioliittojen rangaistavuuden ehdotettu lainsäädännöllinen toteuttamistapa ihmiskauppasäännöstä muuttamalla sisältää kuitenkin säännöksen soveltamisen näkökulmasta mahdollisesti ongelmallisia kohtia.

LUKO kiinnittää ensinnäkin huomiota siihen, että ihmiskauppasäännös pitää jo nykyisellään sisällään hyvin laajan kirjon rangaistavia käyttäytymismalleja. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistökäsitteiden moninaisuuden ja niiden huomattavan avoimuuden vuoksi ihmiskaupparikokseen liittyy jo nyt käytännön lainkäytön tasolla useita sekä näytön arviointiin että teon oikeudelliseen tulkinnan ongelmia (esim. KKO 2015:89, KKO 2014:80). Ilman käsitteiden ”avioliitto” ja ”pakottaminen” tulkinnanvaraisuuttakin pakkoavioliittojen sääntely ihmiskaupparikoksena tullee siten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinkäsittelyssä tarkoittamaan merkittäviä näyttö- ja tulkintaongelmia. Verrattuna siihen, että pakkoavioliiton rangaistavuudesta säädettäisiin osana rikoslain 25 luvun 8 §:n pakottamisen tunnusmerkistöä tai omana avioliittoon pakottamisen kriminalisointinaan, lopputuloksena voinee olla se, että syytteet pakkoavioliitoista ihmiskaupparikoksena tullevat menestymään harvemmin. Joka tapauksessa selvää on, että esitutkinta ja syyteharkinta ehdotetusta

pakkoavioliittoon perustuvasta ihmiskaupasta olisi ilmeisesti syistä runsaammin aikaa vievää ja juridisesti haasteellisempaa.

Toiseksi LUKO kiinnittää huomiota siihen, että osa rikoslain 25 luvun 3 §:n ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön keinoista tai tekotavoista eivät ensilukemalta ole kovinkaan ymmärrettäviä avioliittoon pakottamisen kanssa. Esimerkiksi mitä merkitsevät määräysvaltaan ottaminen (ent. valtaanottaminen) ja värvääminen avioliittoon pakottamisen kohdalla? Pakottamisrikoksen osana tai avioliittoon pakottamisen itsenäisessä kriminalisoinnissa fokus sen sijaan keskittyisi todennäköisesti ihmiskauppatunnusmerkistöön verrattuna enemmän pakottamisedellytykseen ja voisi olla sääntelynä ennakoitavampi.

Kolmanneksi voidaan todeta, että ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön uutena teon tarkoituksena avioliittoon pakottaminen lähtökohtaisesti lainkäytön tulkintatilanteissa rinnastettaneen (moitittavuudeltaan) säännöksessä jo säännelyihin muihin hyvin vakaviin teon tarkoituksiin. Tämä heijastunee siihen tulkintaan, minkälaista pakottamista eli kuinka selvää ja merkittävää fyysistä tai psykologista pakottamista avioliittoon pakottamiselta tulee ihmiskaupparikoksena edellyttää. Lopputuloksena voi siten olla se, ettei osa lainsäätäjän pakkoavioliitoiksi tarkoitetuista suhteista jo tästäkään syystä tulisi katsotuksi ihmiskauppasäännöksessä tarkoitetuiksi avioliitoiksi. Epätyydyttävänä voitaneen pitää myös sitä vaihtoehtoa, että osa pakkoavioliitoista olisi katsottava ihmiskaupparikoksiksi ja osa voisi arvioitavaksi rikoslain 25 luvun 8 §:n mukaisena pakottamisena.

Edellä mainittujen huomioiden lisäksi LUKO katsoo, että ihmiskaupparikoksena rangaistavaksi säädettävä avioliittoon pakottaminen edellyttää, että vähintäänkin lainvalmistelutöissä selvästi ja nimenomaisesti mainitaan, onko kriminalisoinnilla tarkoitus kattaa myös sinänsä sanamuodon piiriin kuuluvat teot, joissa on kyse henkilön houkuttelusta ulkomaille avioliittoon pakottamisen tarkoituksessa. Laillisuusperiaatteen ja käytännön lainkäytön kannalta ehkä vieläkin merkityksellisempää olisi määritellä se, mitä avioliitolla tarkoitetaan. Siinä tapauksessa, että avioliitolla tarkoitettaisiin juridisesti pätevän avioliiton lisäksi myös muulla tavoin solmittua uskonnollista tai tietyn kulttuurisen ryhmän sääntöjen mukaista avioliittoa tai siihen rinnastuvaa suhdetta, olisi harkittava, josko rikoslain 25 lukuun tulisi tästä lisätä legaalimääritelmä.

Avioliittoon pakottamisen kriminalisoimiseen muuna kuin ihmiskaupparikoksena liittyy arviomuistiossa mainittuja vaikeuksia ja epäkohtia, jotka tosin vaikuttavat olevan pääosin luonteeltaan lainsäädäntötekniisiä tai -poliittisia. LUKO yhtyy arviomuistiossa esitettyyn käsitykseen siitä, ettei toisenlainenkaan sääntelytapa ole ongelmaton. Valinta kriminalisoinnin nimikkeestä siihen liittyvine oikeushyvän suojelufunktioineen, rangaistusuhkineen, syyteoikeuksineen ja syyteoikeuden vanhentumisineen on luonteeltaan oikeuspoliittinen kysymys. LUKO ei siten ota kantaa valintaan tästä näkökulmasta. Sen sijaan LUKO toteaa, että avioliittoon pakottamisen kriminalisointi osana rikoslain 25 luvun 8 §:n pakottamisrikoksesta tai kokonaan omana kriminalisointinaan voisi olla tuomioistuinkäsittelyn ja myös laillisuusperiaatteen näkökulmasta yksinkertaisempi ja selkeämpi vaihtoehto. Yhtenä vaarana on, että ehdotetussa muodossaan avioliittoon pakottaminen ihmiskauppasäännöksen osana jää vain symboliseksi

lainsäädäntömuutokseksi taikka ihmiskauppasäännökseen jo sisältyvän edellytyksen ”ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisen” vaikeasti toteennäytettäväksi alalajiksi.

Pakkoavioliittojen ehdotetuista kriminalisointitavoista riippumatta niitä koskevien tuomioistuinrikosasioiden lukumäärät tulevat todennäköisesti olemaan sangen vaatimattomat. Lainsäädäntömuutoksella ei siten ole tältä osin juurikaan käytännön vaikutuksia kärjäoikeuden toimintaan. Kriminalisoinnin sisällöllä – ihmiskaupparikoksena eikä pakottamisrikoksena – voi sen sijaan olla olennaisempi vaikutus kärjäoikeustyöskentelyyn yksittäisen rikosasian käsittelyn selvästi pidempänä kestona, merkittävämpää asiantuntevuutta vaativampana asiana ja tätä kautta myös suurempina tulkkaus-, todistelu- ja oikeudenkäyntikuluineen.

Lausunnon on valmistellut kärjäoikeuden seksuaalirikosten vastuutuomarina toimiva kärjätuomari Teemu Vanhanen.

Laamanni Ilkka Lahtinen

Lahtinen Ilkka
Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus